

Arctalanság 2.

Egy Nobel-díjas mű a magyartanár szemével

„Az irodalomtanítás a leggazdagabb, legélményibb nevelési lehetőségeket nyújtó tárgy (...) Persze irodalomtanításunk nem akármilyen nevelés szolgálatában áll. Nevelésünk tartalma: a történelmi materialista világnézet, a szocialista hazafiság, szoros kapcsolatban a szocialista erkölccsel.” (Makay Gusztáv: Irodalomtanítás)

SZABÓ KÁLMÁN

A regény főszereplője Köves György, 15 éves zsidó fiú. Alakját az író ifjúkori önmagáról mintázta meg. Mindaz, amit ez a fiú felidéz, elmond, minthogy itt regényről van szó, a valóság és az írói képzelet keveréke. Hogy miből mennyi van, ez az író titka. Annyi bizonyos, hogy Gyuri egy évig tartó lágeréletének személyes élményei, közvetlenül átélt eseményei közül csak nagyon keveset tudunk meg, annál többet találkozunk a koncentrációs táborokra jellemző leírásokkal, jelenetekkel, megállapításokkal, méghozzá Gyuri ugyancsak általános, felszínes, bizonytalan és ködös tolmácsolásában, melyeket az író így vezet be: „mint mondták”, „körülöttem állították”, „magyarázták”, „gondoltam”, „így hangzott”, „amint hallottam”, „így képzeltem” stb.

A főszereplő két legfeltűnőbb, egymással szorosan összefüggő tulajdonsága: az életkorával ellentétes naivitás: a gyermektegy gondolkodásmód, az elképesztő tájékozatlanság, a problémafelismerő és -elemző képesség teljes hiánya, valamint az élethelyzetével sem magyarázható passzivitás: a sorsába való természetellenes beletörődés, érzéketlenség, visszahúzó-dás, sodródtatás. Egyszerűen érthetetlen, miért van az, hogy ezt a fiút önön sorsa nem érdekli. Mennyire más Ábel vagy Manolin az öreg halász mellett! Okosak, ügyesek, szükség szerint cselekednek. Persze az ő helyzetük eltér Gyuriétól. Az ő sorsuk jobbára saját kezükben van. A foglyok életét és sorsát a lágerben mások határozzák meg. Gyuri azonban szerencsés, mert Auschwitzban, a megsemmisítő táborban csupán három napig, a tovább szállításig marad. Felcsillan hát a remény a borzalmak túlélésére. Ám az ő „életkedve” Auschwitz után sem lesz erőteljesebb, mint volt, önmaga és társai túlélési lehetőségeinek számbavételével ekkor sem foglalkozik.

Sajnálattal vesszük tudomásul, hogy a mi Gyurink gondolkodásmódjából, érzelmi életéből szinte semmit sem tudunk meg. Ott van Nemesek és Nyilas Misi! Ők sem igen alakítói a sorsuknak. De hatalmas érzelmi és erkölcsi

gazdagságuk van. Egyedi, vonzó, hiteles személyiségek, hús-vér fiatalok. És a mi Gyurink?

Ezt mondja zeitzi megérkezésekor: „Mindenesetre új dologba legelsőbben mindenütt, még egy koncentrációs táborban is jó szándékkal fogunk – én legalább így tapasztaltam: egyelőre elegendő jó rabbá válnom, a jövőendő majd azután meghozza a többit – nagyjában egészében ez volt a felfogásom, erre alapoztam az életvitelemet, ugyanúgy egyébként, ahogy azt általában másokon is láttam.”

Gyuri lágeréletét végigkíséri az unalom, amit többször is szóvá tesz. Az egyik alkalommal például ezt tudatja velünk: „Így is jöttem rá: még Auschwitzban is lehet, úgy látszik, unatkozni – föltéve, hogy az ember kiváltságos. Várakoztunk, vártunk – ha meggondolom, azt tulajdonképp, hogy ne történjen semmi. Ez az unalom, együtt ezzel a furcsa várakozással: azt hiszem, ez az a benyomás megközelítőleg, igen, ez jelentheti valójában igazán Auschwitzot – már persze az én szememben.”

Másutt kifejezetten ragaszkodón szól a lágeréletéről: „elmondhatom – olvashatjuk –, Buchenwaldot én is hamar megszerettem”.

A könyv utolsó oldalain mindezt megerősíti, mondván: „Az a bizonyos jellegzetes óra volt ez – még most, még itt is felismertem –, legkedvesebb óráim a táborban, s valami éles, fájdalmas és hiábavaló érzés fogott el utána: a honvágy.” „Igen, erről kéne, a koncentrációs táborok boldogságáról beszélnem nekik legközelebb, ha majd kérdik.” Őszintén szólva, meglepő volna a mai fiataloknak a koncentrációs táborok boldogságáról beszélni. De van ennél cifrább is. Mi úgy tanultuk, tanítottuk, tanítjuk a lágerélet törvényeit, hogy: „Aki pedig öreg, beteg vagy gyermek még, az nem tud dolgozni, tehát pusztuljon minél előbb!” (D. Major Klára: Lángoló világ). Jó lett volna, ha a regényben valamiféle jelzést kaptunk volna arra nézvést, hogy a mi Gyurinkat, aki hónapokig fekvőbeteg a buchenwaldi lágerkórházban, miért ápolják, gyógyítgatják, állítják talpra? Ki és mi tette lehetővé és indokolta ezt?

Kiseb-nagyobb ellentmondások más esetekben is előfordulnak. Megesik, hogy négy ol-

dalnyi különbséggel homlokegyenest ellenkező állítást olvashatunk:

„Az ebédet, azaz a levest meglepő korán, már úgy kilenc óra tájban tálalták. Aztán viszont mi sem történt e tekintetben egészen az alkonyattal érkező kenyérig meg margarinig.”

„Kissé éhes lettem volna, de hát megtudtam, a vacsoránk voltaképp a kenyér volt, s azt végre is reggel megettem már.”

Nem csekély zavarban van az olvasó, amikor szeretné a főszereplő legvonzóbb, legemberibb tulajdonságait kibányászni a regényből, mert a mi Gyurink rendre megüti a győzeletét. A regény végén például – teljesen váratlanul és oktanul – így fakad ki: „Érdeklődött: mit érzek vajon most, újra itthon, s a város láttán, melyet elhagytam? Mondtam neki: Gyűlöletet. – Elhallgatott, de hamarosan azt az észrevételt tette, hogy meg kell, sajnos, értenie az érzelmemet. Egyébként őszinte „adott helyzetben” a gyűlöletnek is megvan a maga helye, szerepe, „őst haszna”, és föltételezi, tette hozzá, „egyetértünk és jól tudja, hogy kit gyűlölök. Mondtam neki: – Mindenkit.”

Hát, nem lesz könnyű ezt a regényt, ezt a fiút elfogadtatni, pláne megszerettetni a tanárokkal és a tanulókkal. De még nem végeztünk.

Azt mondja a Sorstalanságok fülszövegében Spiró György, „Valami mást kapunk, mint amit szokványos regénytől, akár lágerregénytől várhatnánk (...), létfilozófiát, amely szinte már az irodalom korlátait is szétrobbantja.”

Mielőtt szétrobbannának az irodalom korlátai, idézzünk gyorsan a magasröptű filozófiai gondolatokból egyet. Például ezt: „Az a fő, hogy el ne hagyjuk magunkat, valahogy mindig lesz, mert úgy még sosem volt, hogy valahogy ne lett volna – amint Citrom Bandi okított rá, s őt erre a bölcsességre a munkatábor tanította meg.” „A magyarok”-ról többször is olvashatunk a regényben. A mi Gyurink például ezt gondolja, miközben beteg rabtársai beszélgetnek: „szerettem volna valamiképp az értéskre adni: tévedés, hisz a magyarok meg engem nem tartanak maguk közé valóknak”.

Főhősünk ápolója, a szeretetre méltó Pjetyka egy ízben elárulja, hogy azért nem beszél magyarral, „mert igen nem szereti a magyarokat”. „Elismertem – olvashatjuk Gyuri gondolatait –, igaza van, s hogy egészében nézve magam se igen találnék sok okot a szeretetre.”

Ez a Pjetyka a továbbiakban tudatja velünk: „... tulajdonképpen felvidéki eredetű, ahonnan a magyarok, amint mondta: »a magyar megszállás« elől menekültek családosan, rokonsággal, ismerősök tömegével, s csakugyan, eszembe is ötlött egy réges-régi nap még odahaza, amikor zászlódísz, muzsika és naphosszat tartó ünnepség tudatta az örömet, hogy a Felvidék ismét magyar.”

Az irodalmi Nobel-díj mögött természetesen irodalmi érték van. Jobbára. Most azonban – láthattuk – erről szó sincs. A Sorstalanság, Kertész főműve regénynek is rossz, holokausztabrázolásnak méginkább. Nyilvánvaló tehát, hogy miért lengte körül ezt a művet és Kertész munkásságát a teljes közöny. Valójában még akkor sem tudtuk, hogy ki ez a Kertész Imre, amikor a Horn-kormány alatt 1997-ben Kossuth-díjat kapott.

Gyurkovics Tibor, a mai magyar irodalom egyik kimagasló alakja ezt mondja Nobel Imre című tárcájában: „Nem tudom megítélni a díjazott irodalmi értékét. Nem olvastam tőle semmit. Föhlévtam vagy öt író. Ők sem. Itt a környéken is megkérdeztem az ismerőseket, senki sem tudott róla. Ami persze szomorú, de igaz. Még nem is láttam éltemben magam sem eddig.”

De nem volt ez másként külföldön sem. Azt gondolhatnánk, hogy ott Stockholmban, ahol a Nobel-díjról döntenek, miután már 1985-ben megjelent a regény svéd nyelven, bizonyára jól ismerik az író. Tévedés. „Svédországban az irodalomkritikusok elámultak, amikor megtudták, hogy Kertész Imre kapta a díjat, mivel egy sort sem olvastak tőle” – írta az Il Messaggero (Magyar Nemzet, 2002. okt. 12.).

Németországban, ahol Kertész Imre sorsát ugyancsak felkarolják, először 1990-ben jelent meg a Sorstalanság. Hatalmas kudarc várt rá, amit a gyenge fordítással magyaráztak. A könyv második német nyelvű kiadására új fordításban hat év múltán került sor.

Vajon mi lehet az oka annak, hogy az a Kertész Imre, akit 73 éves koráig nem ismernek, akinek a Sorstalanságát évtizedekig nem olvassák, egyszer csak felbukkan, ünnepeket és sikeres író lesz?

Azt mondja a New York Times: „A Nobel-díj koreográfiája gyakorta politikai háttérzene nére készül” (Magyar Nemzet, 2002. okt. 16.). Ez a zene Tamás Gáspár Miklós megfogalmazásában így hangzik: „Kertész Imre magyar író Nobel-díjas. Zsidó” (Magyar Hírlap, 2002. okt. 11.).

Kertész Imre sem kertel. Világosan beszél. Nyilatkozataiban világpolgárnak vallja magát: „nem kell nekem se haza, se otthon, se ország – nem tudok mit kezdeni a nemzet fogalmával” (Magyar Nemzet, 2002. nov. 5.).

Említsük meg végül a balliberalizmus egyik hazai apostolának, Eörsi Istvánnak a legújabb szerzeményét, amelyet Kertész Imre munkásságát méltatva üzen a mucsai bunkók felé:

„A magyar jobboldal a vécébódé háta mögötti gödör szintjén áll” (Hetek, 2002. okt. 18.). Lehet. De, sajnos, onnan nézve sem látni semmit Kertész Imre nagyságából. ■

Ismét! Ismét! Ismét! Ismét! Ismét!

Magyar Demokrata

Jótekonysági Gala

**Örömmel értesítjük
kedves olvasóinkat, hogy
2002. december 29-én
este 6 órakor a
Budapesti Kongresszusi
Központban
újra megrendezzük
a Demokrata Gálát.**

Értesítjük kedves olvasóinkat, hogy a gála
bevételeiből 2 500 000 Ft-ot
a Beregszászi Magyar Gimnázium megsegítésére
ajánlunk fel.

A jegyek ára egységesen 4 000 Ft, mely
megvásárolható minden munkanapon 10–16 óra
között a Demokrata titkárságán,
Adame Judit titkárságvezetőnél.

Vidéki olvasóink levélben a Magyar Demokrata
titkárságán (1243 Budapest, Pf. 592)
vagy e-mailben (adamej@freemail.hu)
igényelhetnek jegyeket.

A Gála műsorvezetője Haeﬂer András, a
Vasárnapi Újság főszerkesztője.
Fellépő művészek többek között: Beregszászi
Olga, Varga Miklós, Pataki Attila.
A Sajtóklub résztvevői: Bencsik András, Bayer
Zsolt, Molnár Tamás, Tóth Gy. László.

**Tisztelettel várja
az önökkel való találkozást
a Demokrata minden munkatársa.**